

PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM MŰVÉSZETI KAR
DOKTORI ISKOLA

Szendrői Zsuzsanna

A szaxofonirodalom alakulása 1970-ig

DLA értekezés tézisei

Témavezetők:

Dr. Farkas István Péter harsonaművész

Dr. habil Keresztes Nóra karnagy, zeneelmélet tanár

2022

1. A kutatás tárgya

Kutatásom célja egy olyan folyamat bemutatása, melyben a szaxofon irodalmának kialakulása, majd bővülése van fókuszban. A hangszer életben maradásának záloga saját nyelvezetének kialakulása, mely legegyszerűbben zeneművek létrejöttével valósulhat meg. Mivel Adolphe Sax hamar belátta ezt, felkérte zeneszerző barátait, hogy írjanak darabokat találmányára. Az ezt követő időszakban – Sax halála után – nem volt intenzív a repertoár fejlődése, éppen ezért érdekes az a periódus, ahol beindul a kompozíciók számának növekedése. Az 1930-as évektől ugrásszerűen bővül a repertoár, melynek háttérében nemcsak a hangszer felfelé ívelő népszerűsége áll, hanem az aktív szaxofonművészek áldozatos munkája is, melynek következményeként több száz új darab lát napvilágot. Ezt az időszakot vizsgálom négy művön keresztül 1970-ig, nagyjából évtizedenként kiragadva egy-egy művet, keletkezési körülményeit is figyelembe véve. Különböző szempontok alapján vizsgálom, hogy az idő múlásával milyen változás történik a repertoárban, a zeneszerzők és a szaxofon kapcsolata miként alakul. A vizsgált művek: Glazunov *Concerto in Es*, Creston *Sonata*, Desenclos *Prélude, Cadence et Finale* és Denisov *Sonate*. Azért ezeket választottam, mert az alaprepertoár részeként a legismertebbek és legjátszottabbak között vannak és jól érzékeltethető általuk a szaxofonirodalom alakulása.

2. A kutatás módszere

A kutatás során a fő hangsúlyt a szaxofon-repertoár jelenlétének, fejlődésének bemutatására fektettem, ezért olyan forrásokat kerestem, amelyek segítségével végig tudtam vezetni ezt, a hangszer születésétől kezdve. A könnyebb érthetőség kedvéért belevontam azokat a történéseket, melyek mentén létrejöttek a művek. Igyekeztem új úton haladni, megvizsgálni azokat a helyeket és időpontokat, ahol kérdéses volt a hangszer életben maradása. Érdekes szempontnak bizonyult olyan híres zeneszerzőket felvonultatni, akik ha nem is komponáltak végül szaxofonra, mégis megérintette őket a hangszer, vagy érdeklődtek iránta. Igyekeztem Adolphe Sax életéből azokat a momentumokat kiragadni, melyek a zeneszerzőkkel való kapcsolatáról szólnak és ötleteiről, hogy miként népszerűsítheti találmányát. Megalapította saját kiadóját, hogy az általa felkért szerzők megírt művei ne vesszenek el, hanem nyomtatásban maradjanak fenn az utókor számára is. Ennek köszönhetően ismerünk abból az időből származó darabokat, melyek évről évre látványosan gyarapodtak. A kiindulópont az Adolphe Sax életében elkészült szaxofonművek összegyűjtése volt. Az így kapott szám

kutatásom alapjául szolgál és könnyebben érzékeltethető az a hihetetlen fejlődés, ami az általam bemutatott 120 évben ment végbe. A Sax halála utáni időszak sikertelenségét próbálom felfedni, valamint kiemelni azokat a pontokat, ahol ennek ellenére továbbfejlődik az irodalom. A szaxofon fennmaradásának egyik fontos kulcsa a szimfonikus zenekari részvétel volt. Az itt felsorolt művek az 1920-as évektől készültek, abban az időszakban, amikor a dzsesszen keresztül a híres zeneszerzők újra felfedezték a hangszert. Az említett szimfonikus zenekari kompozíciók nagy részét játszottam, ezért a saját tapasztalataimat vegyítettem a zeneszerzők hangszerkezelésének rövid elemzésével.

A három híres szaxofonművészről sokat lehet olvasni ugyan, mégis fontosnak tartottam ezen a ponton belevenni kutatásomba Marcel Mule, Cecil Leeson és Sigurd Raschèr életét és munkásságát, azért, hogy a dolgozat további területei könnyebben érthetőek legyenek bárki számára. Mindhárom művészről elmondható, hogy szorgalmuk, elhivatottságuk, munkásságuk nélkül ma a szaxofon nem lenne az, amivé így válhatott, a modern repertoár ilyen mértékű fejlődése ilyen rövid idő alatt elképzelhetetlen lett volna. Motivációjukkal, magas fokú művészi képességeikkel arra ösztönözték az éber zeneszerzőket, hogy kihasználják az ismeretlen hangszer számtalan lehetőségét. Ők hárman nem csak koncertező művészként hódították meg a világot, de tudásukat továbbadták a fiatalabb nemzedékeknek, megteremtve ez által a hangszer továbbfejlődésének és szélesebb körben való elterjedésének lehetőségét. Egymástól függetlenül kezdtek el azon dolgozni, hogy tanítványaiknak megfelelő minőségű tananyagot biztosíthassanak. Átiratok, etűdök és szaxofonműveket köszönhetünk nekik, nagy részüket ma is használjuk.

Az első művet megelőzően a szaxofon oroszországi helyzetét mutatom be, majd Glazunov élete és a szaxofonverseny keletkezésének körülményei készítik elő az elemzést. Az általam bemutatott kompozíciókat elsősorban a szaxofonozás oldaláról közelítem meg, nem elsődleges a harmóniai, dallami és formai struktúra értelmezése, jóllehet sok esetben mégis előfordul. Megfigyelési szempontjaim a következők:

- a dinamikai instrukciók előfordulása és a dinamikai skála kiterjesztése
- különböző hangindítások, hangsúlyok használata
- bonyolult játéktechnikai passzázok/részek vizsgálata
- ritmusok használata, értelmezhetősége
- zeneszerzői kifejezőmód egyéb eszközei
- hangterjedelem kihasználása, *altissimo* alkalmazása

Ezek alapján kristályosodik ki az a folyamat, ami a disszertáció magját adja. A kiválasztott művek többé-kevésbé közös munka eredményeként jöttek létre. Az általam felsorolt művészek, és a zeneszerzők kölcsönös egymásra hatása szintén egy kutatási szempont volt, hiszen a játékos tudása, karaktere nagyban befolyásolhatta az elkészült mű tulajdonságait. Választásom olyan darabokra esett, melyek eltérő időben, különböző országokban születtek és más-más előadónak készültek. Éppen ezért az értekezés ezeken alapuló következtetései némileg szubjektívek, mert más műveknél eltérő közbenső eredményt kaptam volna, mégis az 1970-ben készült művel záruló beszámoló ugyanitt érne véget.

Az első mű zeneszerzője Glazunov, orosz származású, de Párizsban írta meg művét 1934-ben Sigurd Raschèrnek. Paul Creston amerikai volt, *Szontáját* barátjának Cecil Leesonnek dedikálta 1939-ben. A harmadik darab Alfred Desenclos *Prélude, Cadence et Finale* című munkája, melyet Marcel Mule-nek ajánlott és 1956-ban készült el. Desenclos és Mule mindketten franciák voltak és jó barátságot ápoltak. Az utolsó mű, Edison Denisov orosz zeneszerző alkotása, a *Szonáta*, melyet Jean-Marie Londeixnek komponált 1970-ben.

3. A kutatás eredményei

A kutatás során egy olyan ív rajzolódott ki, melyben a repertoár gyarapodása számokban kifejezve is jól követhető. Ennek fontos alappillére a legkorábbi eredeti kompozíciók listája, mely nagyjából ötven évet ölel fel. Átfogó képet ad a disszertáció a repertoár növekedéséről és az 1930 és 1970 közötti termékeny időszakról. A függelékben közel 500 művet sorolok fel, mely korábban nem szerepelt így összeszedve egy helyen. Nyolc csoportba foglaltam az összegyűjtött műveket a következők szerint:

- Darabok Adolphe Sax felkérésére és/vagy idejében
- Marcel Mule számára készült művek
- Marcel Mule felkérésére készült művek a Párizsi Konzervatórium vizsgáira, időrendben
- Marcel Mule kvartettjének ajánlott művek SATB-szaxofonra
- Sigurd M. Raschèrnek ajánlott kompozíciók
- A Raschèr kvartettnek íródott opusok SATB-szaxofonra
- Cecil Leesonnak készült darabok
- Cecil Leeson (1902-1989) művei

A szaxofont tartalmazó zenekari művek vizsgálata közben több esetben találtam személyes kötődést a zeneszerzők és a szaxofon között, előzőleg ilyesmit szaxofonos témájú cikkekben, könyvekben nem olvastam. Ez alatt a tárgyalt negyven év alatt maga a zene is nagy átalakuláson ment keresztül, így ez az egybeesés is oka volt a robbanásszerű, gyors változásnak. A határok feszegetése elindult minden irányba, a hangszínek, a hangerő, a gyorsaság fokozása, a hangindítások, hangsúlyok, díszítések lehetőségeinek kiterjesztése egyre nagyobb technikai és zenei tudást követeltek a játékosoktól. A tempók fokozása és velük együtt a ritmusértékek sűrűsödése, a hangterjedelem bátrabb használata akár az alsó, akár a felső regiszterek tekintetében szintén jól megfigyelhető a bemutatott művek során. A dzsessz befolyásáról sem szabad megfeledkeznünk, hiszen számos ponton szólt bele a hagyományos szaxofonozás életébe. Gondoljunk csak a modern játéktechnikai megoldásokra, amelyeket először a dzsesszben kezdtek alkalmazni. A disszertációban ennek a folyamatnak a letelejét mutatom be, hiszen Denisov műve, az utolsó általam vizsgált darab nyitott utat ténylegesen a modern zene irányába. Ettől kezdve az előadók és a zeneszerzők is egyre nyitottabbá váltak, hogy kitágítsák tudásukat és lehetőségeiket. Egy teljesen új nyelvezet jött létre, ennek hatására pedig egy teljesen új repertoár látott napvilágot.

4. A kutatás következtetései

A szaxofon, mint fiatal hangszer sajnálatos módon nem rendelkezik bőséges repertoárral a barokk-, vagy a klasszikus zenei korszakból, éppen ezért látnunk kell azt a lebilincselő folyamatot, mely a repertoár létrejöttéhez vezet. A kezdetektől jól megfigyelhető, hogy miként bővül a szaxofon irodalma, hogyan születik egyre több és több mű, kiket inspirál a hangszer és/vagy játékosa. Az irodalom alakulását sajátos szemszögből kívántam bemutatni, az általam elemzett műveken keresztül. Ennek eredményeként egy olyan folyamatról számolhatok be, melyben minden általam vizsgált komponens kimozdult valamilyen irányba a „komfort zónájából”. A technikai lehetőségek kiterjesztésével egy izgalmas korszak veszi kezdetét, viszonylag kedvelt téma ez a szaxofonos társadalomban. Számomra azonban kihívás volt az ezt megelőző időszakot vizsgálni, azt, hogy miként jutunk el a modern zene küszöbéig.

5. Bibliográfia

Caravan, Ronald L., 'Remembering Sigurd M. Rascher: an individual of profound authenticity' *The Saxophone Symposium*, Vol. 26, 2001, 14-19.

Dryer-Beers, Thomas, 'Influential soloists', in: Richard Ingham, szerk. *The Cambridge Companion to the Saxophone*, Cambridge: University Press, 1998, 37-50.

Gee, Harry, *Saxophon Soloist and their Music, 1844-1985*, Bloomington: Indiana University Press, 1986

Hemke, Frederick L., *The Early History of the Saxophone*, Ph.D.diss., University of Wisconsin, 1975

Honegger, Arthur, *Zeneszerző vagyok*, ford. Oltványi Imre, Budapest: Zeneműkiadó, 1960

Horwood, Wally, *Adolphe Sax 1824-1894, His Life and Legacy*, Baldock, 1992

Liley, Thomas, 'Invention and development', in: Richard Ingham, szerk. *The Cambridge Companion to the Saxophone*, Cambridge: University Press, 1998, 1-19.

Liley, Thomas, 'Sigurd Raschèr: His Life and Legacy', *The Saxophone Symposium*, Vol. 26, 2001, 1-13.

Liley, Thomas, 'The repertoire heritage', in: Richard Ingham, szerk. *The Cambridge Companion to the Saxophone*, Cambridge: University Press, 1998, 51-64.

Londeix, Jean-Marie, *150 Years of Music for Saxophone*, szerk., Bruce Ronkin, Cherry Hill, USA: Roncorp, 1994

Maugans, Stacy, 'The History of the Saxophone in St. Petersburg, Russia', *The Saxophone Symposium*, Vol. 26, 2001, 52-74.

Milhaud, Darius, *Életem partitúrája*, ford. Justus Pál, Budapest: Zeneműkiadó, 1964

Patrick, Lee, szerk., *The Raschèr Reader*, New York at Fredonia: Daniel A. Reed Library, 2014

Rousseau, Eugen, *Marcel Mule: His life and the Saxophone*, Shell Lake, Wisconsin: Etoile, 1982, Minnesota: Jeanné Inc., 2012

Trier, Stephen, 'The professional player: the saxophone in the orchestra' in: Richard Ingham, szerk. *The Cambridge Companion to the Saxophone*, Cambridge: University Press, 1998, 101-108.

Umble, James C., *Jean-Marie Londeix, Master of the Modern Saxophone*, Roncorp Publications, 2000

Weiss, Marcus/Netti, Giorgio, *The Techniques of Saxophone Playing*, Kassel: Bärenreiter, 2010